

СТАНОВЛЕННЯ АНТИМОНОПОЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В США ТА В УКРАЇНІ

СИНЯВСЬКА Альона Володимирівна - студентка другого курсу магістратури за спеціальністю право Київського Міжнародного Університету

DOI 10.32782/EP.2021.2.8

У цій статті було встановлено поняття конкуренції та перші антимонопольні закони, які були прийняті в США та в Україні. Адже метою роботи є порівняння законодавства в конкурентному праві України з США, окреслити історію становлення перших антимонопольних законів у таких країнах. Сполучені Штати розглядаються як країна, де вперше було зафіксовано початок становлення конкурентного права на конкретних прикладах монополій, які в тій чи іншій сфері займали значну частину ринку. Саме в США прийняті перші закони – Закон Шермана та Акт Клейтона, які з доповненнями та правками чинні до сьогодні. В Україні конкурентне право порівняно з США немає такого досвіду, адже з'явилося відносно нещодавно та має свої нюанси у використанні. Органи, які здійснюють контроль за дотриманням антимонопольного законодавства в США – Федеральна Торгова Комісія, та в Україні – Антимонопольний комітет України. Саме вони зобов'язані дотримуватись норм антимонопольного законодавства, розвивати конкурентне право, обмежувати та боротись з монополіями і контролювати здійснення вільної конкуренції на ринку між споживачами та суб'єктами, що здійснюють господарську діяльність. Тому розглянуті дані будуть корисними для подальших досліджень розвитку антимонопольного законодавства і нададуть загальне уявлення про еволюцію конкурентного права в Україні.

Ключові слова: конкуренція, Антимонопольний Комітет України, Антимонопольне законодавство, конкурентне право, Закон Шермана, Акт Клейтона, монополія.

Термін «конкуренція» означає суперництво, змагання, боротьбу за кращі результати в будь-якій сфері є загальноживимим і кожним вченим трактується по-різному. У 1776 році вперше цей термін розкрив економіст Адам Сміт та зазначав, що під конкуренцією варто розуміти суперництво, що підвищує ціну при меншій кількості пропозиції та навпаки знижує вартість, коли пропозиція перевищує попит [2, с. 160-161].

Тобто конкуренція була відома ще в стародавні часи, проте перше антимонопольне законодавство з'явилося у Сполучених Штатах Америки в кінці XIX-початку XX століття. Саме в той період часу, коли в США відбувалось злиття організацій, які згодом перетворювались у великі трести та займали досить вигідне монополієне становище на ринку, що було зумовлено диктуванням своїх правил та обмеженням свободи підприємницької діяльності.

У той час була монополізація різних сфер промисловості, серед них цукрова, нафтова, виробництво алкоголю, цигарок, масла різних видів та тощо. Саме такі промисловості підпали під жорстокі правила монополістичної компанії. У XIX столітті було створено безліч таких компаній, «United Steels Stil», що в перекладі «Сталевий трест» контролював понад 60% виробництва сталі в країні. На тих заводах виготовлялись різні продук-

ти, зокрема: різні сталеві конструкції, рейки, кабелі, машинне обладнання тощо. В автомобільній діяльності також були промислові компанії, які контролювали цю галузь. Три найвідоміші на той час компанії «Форд», «Крайслер», «Дженерал Моторз» мали у своєму арсеналі понад 80% контролю. Нафтові продукти належали американській компанії «Standard Oil Company» майже на 90%. Ця компанія займалась цілим процесом отримання нафти, від її видобування до поставок за кінцевою адресою до споживача. Також ще відомим прикладом тресту є ринок тютюнового виробництва, а саме «American Tobacco Company», в арсеналі яких також майже 90% ринкової частки [6, с. 51-54].

Відповідно, таких прикладів може бути безліч, і той стан ситуації дав чітко зрозуміти, що таку монопольну діяльність потрібно контролювати та захищати. Що і було зроблено вперше на законодавчому рівні та закріплено в нормативно-правових актах США. Саме тому було розроблено перший документ у сфері антимонопольної діяльності, який би мав її регулювати. Таким актом був Закон Шермана, який був названий на честь його автора Джона Шермана. Законопроект Шермана набрав чинності 2 липня 1890 року. І саме Президент США Теодор Рузвельт першим почав його використовувати у своїй антитрестовій діяльності. Закон Шермана був застосований проти обмежень свободи торгівлі як у середині країни між штатами Америки так і на міжнародному рівні. Акт Шермана був першим законом у Сполучених Штатах Америки, який чітко вказував, що перешкоджання вільної торгівлі є злочином. Саме Президент США Теодор Рузвельт почав використовувати норми закону у своїй антитрестовій кампанії. У той час антитрестовий закон був застосований проти Джона Рокфеллера та його компанії Standard Oil, нині найвідомішої нафтової організації [5, с. 458-478].

Проте цей документ мав свої недоліки у непрямому застосуванні своїх норм, які були поштовхом до створення у 1914 році Закону Клейтона. Такий документ містив у собі норми, які були покладені на боротьбу з монополією та вдосконалення Закону Шермана. Закон Клейтона також був названий на честь його автора Генрі де Ламар Клейтон. У законі передбачалось обмежити діяльність трес-

тів та створити Федеральну Торгову Комісію, як уповноважений орган, що проводить антимонопольну політику. Діяльність Торгової Комісії регулювалась Законом «Про Федеральну Торгову Комісію». Тобто був створений спеціальний уповноважений орган, основним завданням якого було створення сприятливих умов для добросовісної конкуренції шляхом розслідування та інформування громадськості щодо зловживань у сфері торгівлі [4].

Закон Клейтона усунув прогалини, які були в Законі Шермана, та містив у собі чіткий перелік діянь, які були б незаконними і тягли за собою юридичну відповідальність. Зокрема, основними з них були:

- заборона знижувати ціни для боротьби з конкурентами;
- заборонялось злиття організацій між собою, щоб уникнути в подальшому обмеження конкуренції;
- обмеження в реалізації товарів з примусовим асортиментом.

Також у 1950 році було прийнято закон Селлер-Кефопера, як поправку до Акту Клейтона, де було уточнено що таке незаконне злиття та заборонялось одній компанії купувати активи інших. На сьогодні, антимонопольне законодавство Сполучених Штатів базується саме на цих трьох законах, які доповнюють одне одного. Антитрестівське законодавство має на меті регулювання ринкових відносин, підвищення ефективності економіки та розвиток конкуренції на засадах рівності та змагальності сторін. У США порушити справу у сфері антимонопольної діяльності може як державний орган, а саме Федеральна торговельна комісія, так і приватні компанії, що постраждали від монопольної практики [4].

Отже, антимонопольне законодавство США на початку свого становлення мало два основних Закони Шермана та Клейтона, які доповнювали одне одного. Такі закони мали за основну мету боротьбу проти монополії та захист конкуренції і використовуються з оновленими положеннями в наш час.

На базі досвіду зарубіжних країн, в Україні також був створений перший та на сьогодні єдиний антимонопольний орган. 18 лютого 1992 року був прийнятий Закон України

«Про обмеження монополізму та захист від недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності», яким було передбачено створення органу захисту економічної конкуренції – Антимонопольний комітет України. Практична діяльність такого органу була розпочата після прийняття Закону України «Про Антимонопольний комітет України», який спрямовував свою діяльність на розвиток конкуренції та захист і обмеження від монополізму.

Антимонопольний комітет України є державним органом із спеціальним статусом. Головною метою цього органу є забезпечення державного захисту у підприємницькій діяльності. Антимонопольний комітет є колегіальним органом та має у своєму складі Голову і вісім державних уповноважених [4].

Згідно із Законом України «Про Антимонопольний комітет України», основним завданням Комітету є:

- 1) формування та реалізація конкурентної політики;
- 2) контроль за дотриманням антимонопольного законодавства;
- 3) контроль за діями суб'єктів господарювання та регулювання цін на товари, що виробляються та реалізуються цими ж суб'єктами;
- 4) сприяння розвитку добросовісної конкуренції [5].

Саме в період 1994-1996 років комітет працював над новою нормативно-правовою базою розвитку та захисту конкуренції. Саме Антимонопольний комітет розробив Державну програму демонополізації економіки та розвитку конкуренції на 1993-1995 року, що була схвалена Верховною Радою 21 грудня 1993 року та інші нормативно-правові акти, які в подальшому були практично використані та заклали механізм запобігання монополізації товарних ринків. Прогрес діяльності Комітету було позитивно прийнято внаслідок своїх досягнень. Серед них зокрема, впровадження низки законів, участь у заходах з демонополізації та створення низки нових суб'єктів господарювання. Протягом 1994-2001 років органами Антимонопольного комітету було виявлено та припинено близько 4 000 тисяч зловживань монопольним становищем [8].

Діяльність антимонопольного законодавства регламентується також іншими нормативно-правовими актами: «Про захист економічної конкуренції», «Про публічні закупівлі», Господарський кодекс України та інші.

Що стосується законодавства України, то, на відміну від американського, юридичні механізми вітчизняного права розроблені досить не повно. На думку юристів та адвокатів, що здійснюють свою діяльність, пов'язану з конкурентним правом, є найбільш актуальні питання, зокрема:

- проблеми з відмовою у порушенні справ в антимонопольній діяльності через недостатню кількість доказів. Мається на увазі відмова Антимонопольного комітету у винесенні розпоряджень щодо розгляду справи, так як у заявників не завжди є можливість зібрати необхідні докази.
- зупинення справи за ініціативою Антимонопольного комітету;
- довготривалий розгляд справи. Внаслідок відсутності точних строків для розгляду справ АМКУ, деякі з них можуть вирішуватися як місяцями, так і роками;
- наявність у державного уповноваженого функцій і слідчого, і особи, яка надає рішення та розпорядження щодо справи та інші прогалини [1, с. 40-43].

Відповідно, для усунення вище перерахованих недоліків було запропоновано законопроект під номером 6746, який би врегулював ці питання. Однак цей проект було провалено, та на сьогодні він знаходиться на опрацюванні під новим номером 0969 [8].

Отже, антимонопольне законодавство бере свій початок у кінці XIX століття в США. Першими були Закони Шермана та Клейтона, а також згодом прийнятий закон Селлер-Кефопера, які доповнювали одне одного та розкрили перші антимонопольні норми, їх контроль та реалізацію. Саме ці три закони є чинними в наш час та на їх підставі здійснює свою діяльність Федеральна Торгова Комісія США. В Україні антимонопольна діяльність була започаткована через декілька років після становлення незалежності країни. Антимонопольний комітет України відіграє важливу роль у монопольній діяльності та займає важливе місце серед дотримання та контролю антимонопольної діяльності серед суб'єктів господарювання. Також варто

значити, що американська модель конкурентного права має одне з головних спрямувань – боротьба проти монополій, тоді як антимонопольне законодавство України спрямовує свою діяльність не на боротьбу проти існування монополій, а на зловживання антимонопольним законодавством та недобросовісною конкуренцією. Нашій країні є куди розвиватися та до чого йти, адже українське антимонопольне законодавство має свої недоліки та прогалини, які варто змінити, і досвід США слугує прикладом для цього. Та незважаючи на відмінності антимонопольного законодавства таких країн, як США та України, вони все одно мають спільну мету, а саме: вільна конкуренція та дотримання чинних норм конкурентного права.

Література

1. Бакалінська О. Деякі аспекти формування конкурентного законодавства і права України. *Підприємництво, господарство і право*. 2001. №7. С. 40-43.
2. Бутыркін А.Я. Теория и практика антимонопольного регулювання в ведущих странах Запада. М: Новый век, 2004. 288 с.
3. Валітов С.С. Конкурентне право України: навчальний посібник. К: Юрінком Інтер, 2016. 432 с.
4. Марков Б. М. Антимонопольне регулювання: Зарубіжний досвід та межі його адаптації до реалій України. Дата звернення: 02.04.2021 р. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2834>.
5. Про Антимонопольний комітет України: Закон України від 26 листопада 1993 р. №3659-ХІІ. Дата оновлення 01.01.2021. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12>.
6. Швидка Т. Історія становлення і формування конкурентного законодавства (іноземний досвід). *Господарське право і процес*, №1/2019. с. 50-54.
7. Шумченко Ю. С. Юридична енциклопедія. К: Українська енциклопедія імені М.П. Бажана, 1998. 744 с.
8. Сайт Антимонопольного комітету України. Розділ історія. Дата звернення 02.04.2021 року. URL: <https://amcu.gov.ua/pro-nas/istoriya>.

SUMMARY

It is impossible for any market in the world to be without competition. Competitiveness between business entities gives consumers a choice. This work is devoted to the formation of antitrust law.

This article establishes the concept of competition and the first antitrust laws that were passed in the United States and Ukraine. The purpose of the work is to compare the legislation in competition law of Ukraine with the United States, to outline the history of the formation of the first antimonopoly laws, and the bodies carrying out antimonopoly activities in such countries. The United States is considered as the country where competition law was first introduced on specific examples of monopolies that occupied a significant market share in one area or another. The most well-known monopolies in the United States were Ford, Chrysler, and General Motors. These companies controlled the market by more than 80%. Moreover, the most famous monopoly of that time was the American Tobacco Company. This company had in its arsenal more than 90% of the market.

The first laws were adopted in the United States, namely the Sherman Act and the Clayton Act, which are still in force with amendments. Such laws were intended to prevent market monopolies and ensure free competition. Sherman's law stated that it was a crime to obstruct free trade. Clayton's act was intended to combat monopolies. In Ukraine, competition law does not have such experience compared to the United States, as it appeared relatively recently and has its nuances in use. The main laws in the antimonopoly legislation of Ukraine are the law on the antimonopoly committee of Ukraine, the law on protection of economic competition and the law on public procurement. The body that monitors compliance with antitrust laws in the United States is the Federal Trade Commission. In Ukraine, it is the Antimonopoly Committee of Ukraine, which consists of a Chairman and eight state commissioners. These bodies are obliged to comply with antitrust law, to develop competition law, to restrict and combat monopolies and to control the implementation of free competition in the market between consumers and economic entities.

The main one is compliance with antitrust laws and the development of competition in Ukraine.

In particular, the article presents current issues of antitrust law of Ukraine. Among them are the following:

- 1) refusal to consider cases without good reason
- 2) suspension of cases on the initiative of the Antimonopoly Committee of Ukraine
- 3) long consideration of cases.

Ukrainian legislation still has perspectives for development and improvement its market position. Accordingly, the considered data will be useful for further research on the development of antitrust law and will provide a general idea of the evolution of competition law in Ukraine.

Key words: competition, Antimonopoly Committee of Ukraine, antimonopoly legislation, competition law, antimonopoly policy, first antitrust laws.